

مقدمه

«اخلاق» جمع «خُلُق» و به معنای نیرو و سرشت باطنی انسان است که تنها با دیده بصیرت و غیرظاهر، قابل درک است (راغب اصفهانی، ۱۳۴۰، ص ۱۵۹). «خُلُق» را صفت نفسانی راسخ نیز می‌گویند که انسان رفتارهای متناسب با آن را بی‌درنگ، انجام می‌دهد (همان). این حالت استوار درونی ممکن است در شخصی به صورت طبیعی، ذاتی و فطری وجود داشته باشد. منشأهای دیگر خلق، وراثت و تمرین و تکرار است (به نقل از: ابن مسکویه، ۱۹۶۱، تجلیل و ایرانمنش، ۱۳۹۰) این صفت راسخ درونی ممکن است «فضیلت» و منشأ رفتار خوب باشد و یا «رذیلت» و منشأ کردار زشت (همان).

همچنین مباحث اخلاقی از مهم‌ترین خاستگاه‌های پژوهش‌های روان‌شناختی در اسلام است. با گسترش ناپهنجاری‌های رفتاری و اخلاقی، امروزه استفاده از آموزه‌های دینی در فرایند مشاوره و روان‌درمانی، توجه روان‌شناسان بسیاری را به خود جلب کرده و مطالعات زیادی نیز در این زمینه صورت گرفته است (ولی‌زاده و آذربایجانی، ۱۳۸۹). در این میان، ویژگی‌هایی که موجب اختلال در کارکرد فردی و اجتماعی می‌شوند و گاه حتی سلامت جسمی و روانی را به خطر می‌اندازند (رذایل اخلاقی) اهمیت ویژه‌ای دارند. از جمله آنها، می‌توان «حسادت» را نام برد. در آیات، روایات و منابع اخلاقی به مفهوم «حسادت» بسیار توجه شده است. سومین صفت از رذایل سه‌گانه زیربنایی، که در داستان انبیا و آغاز خلقت انسان به چشم می‌خورد، «حسادت» است (قمی، ۱۴۱۶ق، ذیل الکبر، ص ۴۰۰ و ۴۰۱) و در قول معصومان علیهم‌السلام یکی از ریشه‌های کفر (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۲۸۹) سرچشمه رذایل (نوری طبرسی، ۱۴۰۸ق، ج ۱۲، ص ۲۳) و انگیزه‌ای برای غرق شدن در گناهان (نهج‌البلاغه، ۱۳۷۹، ص ۵۴۱) برشمرده شده است. واژه «حسد» و مشتقات آن در ۴ آیه از قرآن به‌کار رفته است: بقره: ۱۰۹؛ نساء: ۵۴؛ فتح: ۱۵؛ و فلق: ۵. برخی آیات نیز مفهوم حسد را می‌رسانند؛ مانند نساء: ۳۲ و آل‌عمران: ۱۲۰.

معانی متفاوتی برای این کلمه ذکر شده است؛ از جمله بد خواستن، رشک، رشک بردن، بدخواهی، رشگی (دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل «حسادت»؛ معین، ۱۳۸۸، ذیل «حسادت»؛ عمید، ۱۳۹۱، ذیل «حسادت»). فیومی (۱۹۸۷، ذیل «حسد») می‌گوید: حسادت به‌معنای ناخشنودی هنگام دیدن نعمت دیگران و آرزوی زوال آن است. برخی (جوهری، ۱۹۸۵، ذیل «حسد») نیز می‌گویند: «حسد»، آرزوی زوال نعمت و فضیلت از محسود است و برخی (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق، ذیل «الحسد»؛ فیروزآبادی، ۲۰۰۵، ج ۱، ص ۲۸۸) آرزوی انتقال آنها به سوی خود را نیز اضافه می‌کنند.

رابطه روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه،

ویژگی‌های شخصیتی و صفت اخلاقی حسادت

عباسعلی هراتیان / دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه a.haratiyan@gmail.com

سیدعباس ساطوریان / دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی* sabbas61@gmail.com

جواد ترکشوند / دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی* torkashj@yhaoo.com

محمدرضا احمدی / استادیار گروه روان‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی* m.r.Ahmadi313@Gmail.com

دریافت: ۱۳۹۴/۳/۱۰ - پذیرش: ۱۳۹۴/۷/۲۸

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه، ویژگی‌های شخصیتی و حسادت است. این پژوهش توصیفی از نوع همبستگی است و جامعه آماری آن تمام دانشجویان دانشگاه «آزاد اسلامی» واحد خمین هستند که از این جامعه، تعداد ۳۸۴ تن به روش «نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای» انتخاب شدند و به پرسش‌نامه‌های روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه، پنج عاملی شخصیتی و مقیاس اسلامی حسادت پاسخ گفتند. داده‌ها به روش «ضریب همبستگی پیرسون» و «رگرسیون گام به گام» تجزیه و تحلیل شد. نتایج نشانگر رابطه مثبت و معنادار همه حوزه‌های روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و زیرمقیاس روان‌آزردگی و رابطه منفی و معنادار زیرمقیاس‌های برون‌گرایی، تجربه‌پذیری، موافق بودن و وظیفه‌شناسی با حسادت است. همچنین نمره موافق بودن، بریدگی و طرد، وظیفه‌شناسی، و محدودیت‌های مختل، توانایی تبیین بخش معناداری از واریانس حسادت را دارند. نتایج پژوهش گویای اهمیت توجه والدین به نظام تربیتی فرزندان و تمرکز درمانگران و مشاوران اخلاقی بر زیربناهای عمیق این صفت اخلاقی است.

کلیدواژه‌ها: طرح‌واره، روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه، ویژگی‌های شخصیتی، حسادت.

تقریباً در تمام تعاریف اصطلاحی «حسد»، ناراحتی از نعمت‌ها و داشته‌های دیگران ذکر شده است. برخی نیز نشانگان دیگری برای آن ذکر کرده‌اند؛ از جمله: خواستن آن نعمت‌ها فقط برای خود (جرجانی، ۱۹۸۷، ص ۹۲)؛ علاقه به نابودی آن نعمت (نراقی، ۱۳۸۶، مقام پنجم، ذیل «حسد»؛ فیض کاشانی، ۱۳۷۹، ص ۳۳۰؛ عده‌ای از نویسندگان، ۱۴۱۸ق، ذیل «الحسد»؛ مناوی، ۱۴۲۳ق، ذیل «الحسد»؛ تلاش برای نابودی آن نعمت‌ها (مکارم شیرازی، ۱۳۷۸، ص ۱۱۹)؛ راغب اصفهانی، ۱۳۷۵، ذیل «الحسد»؛ آرزوی انتقال آن نعمت به حسود (جرجانی، ۱۹۸۷، ص ۹۲)؛ برتر دیدن محسود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۸، ص ۱۱۹؛ مارودی، ۱۴۰۷ق، ص ۲۶۲). گویا برخی توصیف‌های مذکور بیان مراتب حسد است (حدادعادل، ۱۳۸۸، ص ۲۵۰). از پیامبر اکرم علیه السلام نقل شده که «حسود کسی است که نابودی نعمتی را از صاحب آن خواهان است، اگرچه آن نعمت را برای خود نخواهد» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱۰، ص ۳۴۰). نراقی (۱۳۸۶) معیار دیگری نیز برای حسود ذکر می‌کند و می‌گوید: «آنچه را از برای خود نخواهی، از برای او خواهی، و آنچه را از برای خود خواهی از برای او نخواهی». *ارسطو* حسادت را حد افراطی رفتار کسی دانسته است که از نیک‌بختی مردمان رنج می‌برد (ارسطو، ۱۳۷۸، ص ۷۱).

حسادت در متون اخلاقی و روان‌شناختی غرب نیز مطرح نظر قرار گرفته است. بر اساس ویرایش چهارم *راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی* (DSM) (۱۳۸۱)، یکی از معیارهای تشخیصی اختلال شخصیت خودشیفتگی این است که فرد، غالباً به دیگران حسادت می‌ورزد یا اعتقاد دارد که دیگران به او حسادت می‌ورزند (زلاتان‌کریزان و جوهر، ۲۰۱۲، ص ۱). «حسادت» مفهومی پیچیده و معماگونه است و به شکل آشکار، یکی از گناهان کبیره محسوب می‌شود و این ویژگی معمولاً با یک احساس نامعقول، غیرمنطقی، نسنجیده، بدخواهانه یا ناروا همراه است (پایگاه دائرةالمعارف استنفورد، ۲۰۰۹، ذیل «Envy»). حسادت بیشتر به‌عنوان احساس ناخشنودی یا رنجیدگی ناشی از داشته‌ها، فضایل یا بخت دیگری تعریف شده است (ارسطو، ۱۹۴۱، به نقل از: پایگاه دائرةالمعارف استنفورد، ۲۰۰۹، ذیل «Envy»). به گفته سمیت و کیم (۲۰۰۷)، «حسادت»، احساسی ناخوشایند و غالباً دردناک است که با احساس حقارت، خصومت و رنجشی توصیف می‌شود که حاصل آگاهی از لذت بردن فرد یا گروهی از داشته‌های مطلوبشان (شیء، موقعیت اجتماعی، ویژگی و یا کیفیت بودن) است.

به نظر تسر (۱۹۹۱) و سمیت و کیم (۲۰۰۷) حسادت از دو عامل سرچشمه می‌گیرد:

اول. مقایسه اجتماعی با فردی بالادست که به‌طور کلی، مشابه اوست، به استثنای ویژگی بارزی که محسود واقع شده است. دوم. ماهیت برتری‌جویی حسود که به سبب وابستگی به محیط، دچار تحریک قوی احساس‌ها می‌شود.

داشته‌های چنین افرادی تحت‌الشعاع داشته‌های دیگران قرار می‌گیرد و دیده نمی‌شود؛ زیرا استانداردهای قضاوت آنها نسبت به «چه هستیم» غالباً حاصل ارزش‌های درون‌زاد نیست، بلکه برونی و حاصل مقایسه‌های خارجی است (کانت، ۱۹۹۴، ص ۴۵۹).

در حسادت، سه ضلع وجود دارد: اول حسود؛ دوم فرد یا گروهی است که محسود واقع شده‌اند (رقیب)؛ و سوم دارایی، ظرفیت یا ویژگی‌ای که حسود، رقیب را دارای آن می‌داند (پایگاه دایره‌المعارف استنفورد، ۲۰۰۹، ذیل «Envy»).

بازبینی پژوهش‌های بومی انجام‌شده در این موضوع نشان می‌دهد که تنها پژوهش *ولی‌زاده* (۱۳۸۹) منجر به ساخت مقیاس اولیه حسادت از منظر اسلام شده است. *ولی‌زاده* (۱۳۸۹) آموزه‌های اسلامی درباره نشانگان حسد را از قرآن و احادیث گردآوری و سپس در سه محور «شناختی»، «عاطفی» و «رفتاری» دسته‌بندی، تجزیه و تحلیل کرد. پرسش‌نامه اولیه دارای ۴۸ گویه بود. بازنگری پژوهش‌های غرب نیز نشانگر وجود مقیاس‌هایی است که یا منحصراً به سنجش حسادت یا مفاهیم نزدیک آن پرداخته، یا بخشی از مقیاس به سنجش آنها اختصاص یافته است. برخی از این مقیاس‌ها عبارت است از: مقیاس حسادت عاشقانه (RJS) *هاپکا* و *بچلر* (۱۹۷۹)؛ مقیاس خودسنجی حسادت (SRJS) *برینگل* و همکاران (۱۹۷۹)؛ بررسی واکنش‌های بین‌فردی (SIR) *رزمارین* و همکاران (۱۹۷۹)؛ مقیاس حسادت مزمن (CJ) و رابطه‌ای (RJ) *وایت* (۱۹۸۱)؛ مقیاس رابطه بین‌فردی (IJS) *متز* و *سورا* (۱۹۸۱)؛ مقیاس چندبعدی حسادت (MJS) *فیئر* و *وانگ* (۱۹۸۹)؛ مقیاس روابط عاشقانه (RRS) *کلانتون* و *کاسینز* (۱۹۹۱)؛ مقیاس گرایش به حسادت (DES) *اسمیت* و همکاران (۱۹۹۹)؛ پرسش‌نامه «آیا حسود هستید؟» *دیلاتو* (۲۰۰۳)؛ و آزمون حسادت *سلوشنز* (ولی‌زاده و آذربایجانی، ۱۳۸۹، به نقل از: سلوشنز، ۲۰۰۹).

در متون دینی، به برخی از همبسته‌های شناختی، عاطفی و رفتاری حسادت اشاره شده است که از آن جمله، می‌توان این نظارت را برشمرد: نپذیرفتن حقیقت (شوری: ۱۴)؛ خطا در ارزیابی تقدیر الهی (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۳۰۷)؛ نپذیرفتن تقدیر الهی (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ح ۱۳۱۷)؛ باور نکردن برتری دیگران (مؤمنون: ۴۷؛ دیلمی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۱۳۰)؛ خود برترینی (اعراف: ۱۲)؛ نادانی

درباره ماهیت دنیا (فتال نیشابوری، ۱۳۷۵ق، ص ۴۴۸)؛ تعجب از برتری دیگران (اعراف: ۶۳)؛ اندوه، دوام نداشتن دوستی (نوری طبرسی، ۱۴۰۸ق، ج ۱۲، ص ۱۷)؛ تلخ‌کامی، کینه؛ آرزوی سلب نعمت محسود؛ حسرت؛ احساس حقارت؛ بی‌حوصلگی؛ بیماری روانی (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ح ۸۵۹، ۶۷۸۷، ۶۷۸۸، ۶۸۰۴، ۶۸۴۴، ۶۸۵۰، ۶۸۵۲، ۶۸۵۵)؛ نارضایتی از زندگی (ابن‌شعبه حرانی، ۱۴۰۴ق، ص ۳۳۱)؛ خوشحالی در ناخوشی‌ها؛ ناراحتی در خوشی‌ها (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ح ۶۸۳۸؛ آل‌عمران: ۱۲۰)؛ خشم بر صاحبان نعمت (شهید ثانی، ۱۳۹۰ق، ص ۵۵)؛ افسردگی، نداشتن آرامش؛ احساس تأسف (ابن‌ابی‌الحدید، ۱۴۰۴ق، ج ۲۰، ص ۲۳۲ و ۳۳۱ و ۳۳۶)؛ پرخاشگری سریع؛ سخت‌دلی؛ بی‌قراری (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۷۰، ص ۲۵۶)؛ طمع در نعمت دیگران (نساء: ۵۴)؛ آرزوی سقوط معنوی رقیب (بقره: ۱۰۹)؛ حرص به داشته‌های دیگران (نساء: ۳۲)؛ غیبت و سرزنش (دیلمی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۵۸ و ۱۳۰)؛ بخل (کراچکی، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۱۳۶)؛ کوتاهی در ستودن (نهج‌البلابه، ص ۳۴۷)؛ قدرناشناسی (ابن‌ابی‌الحدید، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۳۱۷)؛ اظهار دوستی، بغض درونی (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ح ۶۸۴۱)؛ خیره شدن به نعمت دیگران (بحرانی، ۱۴۱۶ق، ج ۸، ص ۴۳۷)؛ ضربه به نزدیکان (ابن‌ابی‌الحدید، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۳۱۷)؛ تحقیر (انعام: ۵۳، زخرف: ۳۱)؛ و نفاق و دورویی (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۳، ص ۴۱۸).

در سال‌های اخیر، روان‌شناسی اخلاق و رویکرد روان‌شناسی مثبت عهده‌دار تحقیق در زمینه اخلاق شده و به دستاوردهایی نیز نائل گشته‌اند. اما این تلاش‌ها غالباً معطوف به برخی ویژگی‌های مثبت اخلاقی (فضایل) بوده و ویژگی‌های منفی اخلاقی (رذائل) هنوز جایگاه مناسب خود را در روان‌شناسی نیافته است. در تبیین این تلاش محدود، می‌توان به خروج مفاهیم اخلاقی از حیطه علوم تجربی به سبب ارتباط آن با ارزش‌ها و دین در ذهن بسیاری از مردم، از یک سو، و فقدان مقیاس‌های مناسب برای اندازه‌گیری مفاهیم اخلاقی از سوی دیگر اشاره کرد (تانگنی، ۲۰۰۲، ص ۴۱۱)، و حال آنکه بدون روش ارزیابی قابل اطمینان، علم تقریباً متوقف می‌شود (همان، ص ۴۱۳).

از دیگر عوامل روانی آسیب‌زا برای سلامت روانی و تعادل شخصیت، می‌توان به روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه اشاره کرد. «روان‌بنه» به‌طورکلی، به‌عنوان ساختار، قالب یا چارچوب تعریف می‌شود (یانگ و همکاران، ۲۰۰۳، ص ۲۹). «روان‌بنه» بازنمایی انتزاعی خصوصیت‌های متمایزکننده یک واقعه است. اعتقاد بر این است که روان‌بنه واسطه ادراک می‌شود و پاسخ‌های افراد نیز توسط روان‌بنه جهت پیدا می‌کند (یوسفی و همکاران، ۱۳۸۹). یانگ معتقد است: روان‌بنه‌ها قدیمی‌ترین

مؤلفه‌های شناختی محسوب می‌شوند و غالباً، نفوذ خود را بر نظام پردازش اطلاعات در زیر آستانه هوشیاری اعمال می‌کنند (صاحبی و حمیدپور، ۱۳۸۳، ص ۱۰). روان‌بنه می‌تواند مثبت یا منفی، سازگار یا ناسازگار باشد و همچنین می‌تواند در اوایل زندگی یا در سیر بعدی زندگی شکل بگیرد (یانگ و همکاران، ۲۰۰۳، ص ۲۹ و ۳۰).

یانگ و همکاران او (۲۰۰۳) معتقدند: برخی از این روان‌بنه‌ها - به ویژه آنها که غالباً در نتیجه تجارب ناگوار دوران کودکی شکل می‌گیرند - ممکن است هسته اصلی اختلال‌های شخصیت، مشکلات منش شناختی خفیف‌تر و بسیاری از اختلال‌های مزمن محور I قرار بگیرند. شایع‌ترین محتویات منفی روان‌بنه‌ها پیش‌فرض‌ها، خاطرات و واکنش‌های عاطفی تداعی‌کننده آنها در موضوعات ارزش خود، ماهیت زندگی ما/ دنیای ما، زندگی اجتماعی ما، یکپارچگی/ امنیت خود ما و ارزش دیگران است (فری، ۲۰۰۷، ص ۷۵ و ۱۰۱). از نظر فری، روان‌بنه‌ها عوامل شکل‌دهنده شخصیت هستند. روان‌بنه‌ها در پنج حوزه قرار دارند:

۱. حوزه بریدگی و طرد: رهاشدگی/ بی‌ثباتی، بی‌اعتمادی/ سوء رفتار، محرومیت هیجانی، نقص/ شرم، انزوای اجتماعی/ بیگانگی؛
۲. حوزه خودمختاری و عملکرد مختل: وابستگی/ بی‌کفایتی، آسیب‌پذیری نسبت به ضرر/ بیماری، خود تحول نیافته/ گرفتار شکست؛
۳. حوزه محدودیت‌های مختل: استحقاق/ بزرگ‌منشی، خویش‌داری و خودانضباطی ناکافی؛
۴. حوزه دیگرجهت‌مندی: اطاعت، ایثار؛
۵. حوزه گوش‌به‌زنگی بیش از حد و بازداری: بازداری هیجانی، معیارهای سرسختانه/ عیب‌جویی افراطی (یوسفی و همکاران، ۱۳۸۹).

تحقیقات همبستگی منفی و معنادار روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و سلامت روانی (شهامت، ۱۳۸۹)، رضایت از زندگی (یوسف‌نژاد شیروانی و پیوسته‌گر، ۱۳۹۰)، احساس امنیت (پانس (Ponce) و همکاران، ۲۰۰۴)، اعتماد (همان)، حرمت‌خود (همان)، کنترل (همان) و عملکرد شغلی (سلیگمن و همکاران، ۲۰۰۷) و همبستگی مثبت و معنادار روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و تعارض و خشونت در روابط دوران بزرگسالی (دیویس (Davis) و همکاران، ۲۰۰۱؛ آماتو و بوت (Amato & Booth)، ۲۰۰۱؛ کرافورد و رایت (Crawford & Wright)، ۲۰۰۷)، اختلال‌های اضطرابی (همان)، اضطراب (لاملی و هارکنس (Lumley & Harkness)، ۲۰۰۷؛ سلیگمن و همکاران، ۲۰۰۷)، را تأیید کرده است.

موریس (۲۰۰۶) طی مطالعه‌ای گزارش کرد که تمامی روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه با عامل روان‌آزدگی همبسته است. همچنین، روان‌بنه ایثار با توافق، و روان‌بنه آسیب‌پذیری نسبت به زیان با تجربه‌پذیری رابطه مثبت دارد. در همین زمینه، ساوا (۲۰۰۹) نشان داد که میان روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه با توافق پایین و روان‌آزدگی بالا، رابطه معناداری وجود دارد. علاوه بر این، پژوهش‌هایی نیز نشان داده است که روان‌آزدگی با روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه رابطه مثبت، و توافق و برون‌گرایی با روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه رابطه منفی دارد (به نقل از: بهرامی‌زاده، ۲۰۱۱، رضایی و همکاران، ۱۳۹۲).

در رابطه با شخصیت، تعریف واحدی که مورد اتفاق همگان باشد، وجود ندارد (بشیری، ۱۳۷۸، ص ۳۶)، اما به صورت کلی می‌توان گفت: شخصیت بیانگر آن دسته از ویژگی‌های فرد یا افراد است که شامل الگوهای ثابت فکری، عاطفی و رفتاری آنهاست (پروین و جان، ۲۰۰۱، ص ۳). یکی از الگوهای سنجش شخصیت، الگوی پنج عاملی است. این پنج عامل عبارتند از: روان‌آزدگی، برون‌گرایی، تجربه‌پذیری، موافق‌بودن، و وظیفه‌شناسی. این الگو چهار دهه سابقه تحول داشته و محصول سنت واژگان و سنت تحلیل عاملی در تحقیقات شخصیت است (فتحی‌آشتیانی و داستانی، ۱۳۸۹، ص ۳۵). افراد با نمره بالا در روان‌آزدگی، دارای ویژگی‌های اضطراب، خصومت، زودرنجی و غیرقابل پیش‌بینی بوده (حقیقی و سماواتیان، ۱۳۹۰) و به افکار و خاطرات خوشایند اندک و یادآوری تعداد زیادی خاطرات منفی بدون داشتن خلق افسرده، علاقه دارند. به نظر می‌رسد این حالت به افسردگی بالینی و اختلال عاطفی فصلی تمایل دارد. جامعه‌گرایی، دوست داشتن مردم، ترجیح گروه‌های بزرگ و گرهمایی‌ها، باجرئت‌بودن، فعال‌بودن و پرحرف‌بودن نیز از صفات برون‌گراهاست. آنها برانگیخته، بشاش، سرخوش، باانرژی و خوش‌بین هستند (کاستا و مک‌کری، ۱۹۸۴). افراد تجربه‌پذیر دارای ویژگی‌هایی همچون تصور فعال، احساس زیباپسندی، توجه به احساسات درونی، تنوع طلبی، کنجکاوی ذهنی و استقلال در قضاوت هستند (مک‌کری و کاستا، ۱۹۸۵). آنها علاقه‌مند به پذیرش عقاید جدید و ارزش‌های غیرمتعارف هستند و هیجان‌های مثبت و منفی را تجربه می‌کنند. افراد موافق با نوع‌دوستی، میانه‌روی و فروتنی، بخشندگی و اعتمادکردن (حقیقی و سماواتیان، ۱۳۹۰)، هم‌حسی، همکاری و حمایت‌کنندگی، به روابط بین‌فردی تمایل دارند. اما موافق‌بودن در حالت افراطی ناخوشایند است و به صورت رفتار وابسته و فراموش کردن خود، در برخورد با دیگران آشکار می‌شود. هدفمند، با

آزاده، خوش قول، مطمئن، قادر بر طرح‌ریزی فعال و سازمان‌دهی و انجام وظایف محول شده به نحو مطلوب از ویژگی‌های افراد وظیفه‌شناس است. این حیطه را به نام «علاقه به موفقیت» نیز نامیده‌اند (گروسی فرشی، ۱۳۸۰، به نقل از: مک کری و همکاران، ۱۹۸۶).

با توجه به مطالبی که بیان شد، هدف پژوهش حاضر آزمون این فرضیه‌هاست که روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و ویژگی‌های شخصیتی، رابطه معناداری (رابطه منفی با برون‌گرایی، تجربه‌پذیری، موافق‌بودن و وظیفه‌شناسی و رابطه مثبت با روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و روان‌آزدگی) با حسادت دارند و بخش معناداری از پراکنش آن را تبیین می‌کنند.

روش پژوهش

این پژوهش «توصیفی» از نوع همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش تمام دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمین (۱۱۰۰ تن) بودند که از این میان، تعداد ۳۸۴ تن به روش نمونه‌گیری «تصادفی خوشه‌ای» انتخاب و با پرسش‌نامه‌های کوتاه جواب «روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه» یانگ (YSQ-SF)، مقیاس ۳۰ گویه‌ای «حسادت» و پرسش‌نامه پنج عاملی شخصیتی NEO-FFI-60. آزموده شدند.

ابزارهای پژوهش

پرسش‌نامه کوتاه جواب «روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه» یانگ (YSQ-SF): نسخه اصلی این پژوهش نامه، دارای ۲۰۵ سؤال است که توسط یانگ (۱۹۹۴)، برای اندازه‌گیری روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه ساخته شده است. شکل کوتاه آن در سال ۱۹۹۸ توسط یانگ برای اندازه‌گیری ۱۵ روان‌بنه ناسازگار اولیه - در پنج حوزه بریدگی و طرد؛ خودمختاری و عملکرد مختل؛ محدودیت‌های مختل؛ دیگر جهت‌مندی؛ و گوش‌به‌زنگی بیش از حد و بازداری - ساخته شد که از ۷۵ ماده دارای بیشترین بار عاملی در شکل ۲۰۵ ماده‌ای تشکیل شده است (شایقیان و همکاران، ۱۳۹۰؛ یوسفی و همکاران، ۱۳۸۹). بررسی‌های متعددی (از جمله، بارانف (Baranoff) و همکاران، ۲۰۰۶؛ ریچ‌کوبر و وان‌دن‌برگ (Rijkeboer & Van Den Bergh)، ۲۰۰۶) درباره ویژگی‌های روان‌سنجی این پرسش‌نامه انجام شده است. در پژوهش /سمیت (Schmidt) و همکاران (۱۹۹۵) در نمونه‌ای ۱۵۶۴ نفری برای هر روان‌بنه ناسازگار اولیه ضریب آلفایی از ۰/۸۳ (برای روان‌بنه خود تحول نیافته / گرفتار) تا ۰/۹۶ (برای روان‌بنه نقص / شرم) به دست آمد و ضریب بازآزمایی در جمعیت غیربالینی، بین ۰/۵۰ تا ۰/۸۲ بود. همچنین آنها نشان دادند که این پرسش‌نامه با مقیاس‌های ناراحتی روان‌شناختی، احساس ارزشمندی، آسیب‌پذیری شناختی نسبت به افسردگی و

نشانه‌شناسی اختلالات شخصیت، روایی همگرا و افتراقی خوب نشان داده است (یوسفی و همکاران، ۱۳۸۹). در ایران در پژوهشی که توسط آرمی و همکاران (۱۳۸۶) به منظور بررسی روایی و اعتبار فرم کوتاه مقیاس یانگ (نمونه ۷۵ سؤالی) بر روی دانشجویان انجام گرفت، نشان داده شد که اعتبار پرسش‌نامه به دو شیوه «همسانی درونی» و «بازآزمایی» دارای آلفای کرونباخ به ترتیب -۰/۸۵ و ۰/۷۶ بود و همچنین رابطه خرده‌مقیاس‌های SQ-SF و SCL-25 نشان داد این پرسش‌نامه دارای اعتبار سازه کافی برای استفاده در جامعه دانشجویی ایران است. در فرم کوتاه، هر روان‌بنه توسط ۵ سؤال سنجیده می‌شود. در این پرسش‌نامه، نمره بالا نشان‌دهنده روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه است. این ابزار خودتوصیفی دارای سؤال‌های ۶ درجه‌ای (کاملاً غلط=۱ تا کاملاً درست=۶) است. آلفای کرونباخ این ابزار در پژوهش حاضر ۰/۹۴۶ به دست آمد.

نمونه تجدید نظر شده مقیاس اسلامی «حسادت» (ISE-R): این نمونه توسط ولی‌زاده و همکاران (بی‌تا) ساخته شده است. چهار عامل مربوط به حسادت در این پرسش‌نامه ۳۰ گویه‌ای، عبارت است از:

۱. «آزردگی از موفقیت دیگران»: به معنای ناراحتی از داشته‌ها و موفقیت‌های دیگران است و وجود نوعی هیجان منفی یا تنش را گزارش می‌کند. بی‌حوصلگی، عصبانیت، بازداری رفتار مثبت، و رفتار مخالف از دیگر نشانه‌های این عامل است.

۲. «احساس محرومیت و حقارت»: بیانگر فعال شدن احساس کهنتری فرد در روابط اجتماعی و بالتبع، احساس محرومیت اوست. بی‌قراری، عصبی شدن در روابط و نپذیرفتن حق از جمله نشانگان این عامل است که با سازکارهایی همچون نازنده‌سازی دیگران، مظلوم‌انگاری خود، و رفتار دولایه همراه است.

۳. «علاقه به سلب نعمت از دیگران»: بیانگر علاقه درونی یا تلاش بیرونی فرد برای سلب نعمت از دیگری و تصاحب آن برای خود است. دورویی، انتقام‌جو بودن، غیبت، و تهمت از نشانگان این عامل است.

۴. «اندوه مقایسه»: گویای اندوه حاصل از مقایسه ناکارآمد با بالادست است. وی، که پایگاه درونی قوی‌ای برای سنجش خود ندارد، گرفتار هیجان منفی حاصل از احساس محرومیت خود نسبت به دیگران است که به حسرت، آرزومندی متوهمانه و حتی نارضایتی از تقدیر الهی نیز منجر می‌گردد.

پاسخ‌نامه دارای یک طیف ۴ گزینه‌ای «کاملاً موافقم» تا «کاملاً مخالفم» است. در بررسی روایی مقیاس، ضریب دو نیمه‌سازی ۰/۸۹ نشانگر اعتبار قوی این مقیاس است. ضریب آلفای کرونباخ کل

مقیاس برابر با ۰/۹۳ محاسبه شد که بیانگر همسانی درونی مناسب این مقیاس است. ضریب آلفای کرونباخ برای چهار عامل - به ترتیب - ۰/۸۷، ۰/۷۶، ۰/۶۹ و ۰/۷۹ است. شاخص‌های برازندگی در تحلیل عاملی تأییدی نیز برازندگی مناسب الگوی این مقیاس را تأیید کرد. آلفای کرونباخ این ابزار در پژوهش حاضر ۰/۸۹۵ به دست آمد.

پرسش‌نامه شخصیتی NEO-FFI-60: این پرسش‌نامه توسط مک‌کری و کاستا (McCrae & Costa) در سال ۱۹۸۹ ساخته و از ۶۰ گویه تشکیل شده است که بر اساس مقیاس لیکرت ۵ تایی (از «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم») نمره‌گذاری می‌شود. هر دوازده گویه آن یکی از پنج عامل بزرگ شخصیت (روان‌آزردگی، برون‌گرایی، تجربه‌پذیری، سازگاری، و وظیفه‌شناسی) را می‌سنجد. این پرسش‌نامه در ایران توسط گروسی (۱۳۷۷) هنجاریابی شده و اعتبار آن توسط بازآزمایی در خصوص ۲۰۸ تن از دانشجویان به فاصله ۳ ماه - به ترتیب - ۰/۸۳، ۰/۷۵، ۰/۸۰، ۰/۷۹ و ۰/۷۹ برای عوامل A, O, E, N, C به دست آمده است. همچنین در تحقیق ملازاده (۱۳۸۱) آلفای کرونباخ برای روان‌آزردگی ۰/۸۶، برون‌گرایی ۰/۸۳، گشودگی ۰/۷۴، موافق بودن ۰/۷۶، وظیفه‌شناسی ۰/۷۸ و آلفای کل برابر ۰/۸۳ به دست آمده است (فتحی آشتیانی و داستانی، ۱۳۸۹، ص ۵۰).

برای گردآوری اطلاعات، محققان پس از انتخاب تصادفی از میان رشته‌ها و کلاس‌ها، با مراجعه به کلاس‌های دانشجویان، که به صورت «تصادفی چندمرحله‌ای» انتخاب شده بودند، و با ارائه توضیحات لازم درباره اهداف پژوهش و نحوه پاسخ‌دهی به پرسش‌های آزمون، پرسش‌نامه‌ها به شرکت‌کنندگان ارائه و از آنها خواسته شد پس از خواندن شیوه‌نامه کتبی آنها، با دقت به گزاره‌ها پاسخ دهند و مشخصات جمعیت‌شناختی همچون سن، جنس، مقطع و رشته تحصیلی و نیز وضعیت تأهل خود را درج کنند. از ۴۰۰ پرسش‌نامه توزیع شده، تعداد ۳۸۴ پرسش‌نامه با پاسخ کامل، به کمک برنامه نسخه ۱۸ نرم‌افزار SPSS نمره‌گذاری و تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌های پژوهش

در جدول ۱، توصیف متغیرهای تحت پژوهش ارائه شده است. در جدول ۱، شاخص‌های توصیفی شامل میانگین، انحراف استاندارد، حداقل و حداکثر نمره برای خرده‌مقیاس‌های حسادت، شخصیت و روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه به تفکیک آورده شده است.

جدول ۱. اطلاعات توصیفی متغیرهای پژوهش (n=۳۸۴)

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	کمینه	بیشینه
حسادت	ازردگی از موفقیت دیگران	۲۵/۴۸	۸/۵۱	۵۶
	احساس محرومیت و حقارت	۲۵/۳۸	۵/۷۲	۴۳
	علاقه به سلب نعمت از دیگران	۸/۷۶	۳/۸۳	۲۳
	اندوه مقایسه	۱۳/۷۱	۴/۸۴	۲۷
شخصیت	کل	۷۳/۳۵	۱۹/۴۷	۱۴۲
	روان‌آزردگی	۳۵/۲۴	۷/۴۲	۵۹
	برون‌گرایی	۴۰/۴۹	۶/۲۰	۵۷
	تجربه‌پذیری	۳۸/۴۹	۴/۶۰	۵۲
ناسازگار اولیه	موافق بودن	۴۱/۷۹	۵/۵۵	۵۶
	وظیفه‌شناسی	۴۴/۵۵	۶/۷۰	۵۹
	بریدگی و طرد	۶۱/۲۳	۱۹/۳۳	۱۱۹
	خودگردانی و عملکرد مختل	۴۶/۴۶	۱۵/۸۵	۱۰۳
	محدودیت‌های مختل	۳۰/۷۰	۸/۰۶	۵۶
	جهت‌مندی دیگر سو	۲۹/۰۸	۸/۳۴	۵۴
	گوش‌به‌زنگی	۳۱/۸۰	۸/۰۱	۵۷
کل	۱۹۹/۳۰	۴۷/۸۷	۹۶	۳۴۵

در جدول ۲، همبستگی میان نمره کل شخصیت و زیرمقیاس‌های آن و نمره کل روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و پنج حوزه آن با نمره کل حسادت و زیرمقیاس‌های آن ارائه شده است:

جدول ۲. ماتریس همبستگی میان ویژگی‌های شخصیتی، روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و حسادت

متغیر	حسادت			
	ازردگی از موفقیت دیگران	احساس محرومیت و حقارت	علاقه به سلب نعمت از دیگران	اندوه مقایسه
روان‌آزردگی	۰/۳۰**	۰/۴۴**	۰/۲۰**	۰/۳۹**
برون‌گرایی	-۰/۲۶**	-۰/۲۶**	-۰/۱۶**	-۰/۲۹**
تجربه‌پذیری	-۰/۱۷**	-۰/۰۱	۰/۲۱**	-۰/۱۱**
موافق بودن	-۰/۴۷**	-۰/۳۸**	-۰/۴۵**	-۰/۰۱**
وظیفه‌شناسی	-۰/۴۳**	-۰/۲۶**	-۰/۳۶**	-۰/۴۰**
بریدگی و طرد	۰/۴۴**	۰/۴۶**	۰/۳۶**	۰/۴۹**
خودگردانی و عملکرد مختل	۰/۳۴**	۰/۳۳**	۰/۲۳**	۰/۳۵**
محدودیت‌های مختل	۰/۲۸**	۰/۴۳**	۰/۱۹**	۰/۳۱**
دیگرجهت‌مندی	۰/۱۷**	۰/۲۷**	۰/۱۷**	۰/۲۲**
گوش‌به‌زنگی	۰/۱۴**	۰/۳۰**	۰/۰۹	۰/۲۳**
کل	۰/۳۹**	۰/۴۶**	۰/۳۳**	۰/۴۴**

*P.<۰/۰۵ **P.<۰/۰۱

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود، میان روان‌آزردگی و حسادت رابطه‌ای معنادار و مستقیم با شدت متوسط وجود دارد. از سوی دیگر، همبستگی معنادار میان زیرمقیاس‌های شخصیت و حسادت در دامنه‌ای بین $r=-۰/۱۴۴$ تا $r=-۰/۵۲۶$ بیانگر رابطه معکوس و ضعیف تا متوسط میان حسادت با تجربه‌پذیری، برون‌گرایی، موافق بودن و وظیفه‌شناسی است.

میان نمره کل روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه با نمره کل حسادت به‌طور معنادار، رابطه مستقیم با شدت متوسط وجود دارد. همچنین همبستگی معنادار میان هر یک از حوزه‌های روان‌بنه‌ای با حسادت در دامنه‌ای بین $r=۰/۲۳$ تا $r=۰/۵۲$ بیانگر رابطه مستقیم و ضعیف تا متوسط میان حسادت با هر یک از حوزه‌های مذکور است.

جدول ۳. رگرسیون گام‌به‌گام مربوط به پیش‌بینی حسادت از روی روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و ویژگی‌های شخصیتی

الگو	SS	MS	R	R ²	F	df	P
۱	۴۰۲۲۴/۰۱۱	۴۰۲۲۴/۰۱۱	۰/۵۳۶	۰/۲۷۷	۱۴۶/۱۹۷	۱	۰/۰۰۰۱
۲	۵۴۸۳۷/۰۴۳	۲۷۴۱۸/۰۲۱	۰/۶۱۴	۰/۳۷۷	۱۱۵/۴۴۵	۲	۰/۰۰۰۱
۳	۵۸۳۵۳/۷۹۷	۱۹۴۵۱/۲۶۶	۰/۶۳۴	۰/۴۰۲	۸۴/۹۸۷	۳	۰/۰۰۰۱
۴	۵۹۵۳۰/۲۸۶	۱۴۸۸۲/۵۷۱	۰/۶۴۰	۰/۴۱۰	۶۵/۷۴۳	۴	۰/۰۰۰۱

۱ موافق بودن
 ۲ موافق بودن + بریدگی و طرد
 ۳ موافق بودن + بریدگی و طرد + وظیفه‌شناسی
 ۴ موافق بودن + بریدگی و طرد + وظیفه‌شناسی + محدودیت‌های مختل

در جدول ۳، نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام به‌منظور پیش‌بینی حسادت از روی روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و حوزه‌های آن و برخی از زیرمقیاس‌های شخصیت ارائه شده است. همان‌گونه که در جدول نیز مشاهده می‌شود، «موافق بودن»، «بریدگی و طرد»، «وظیفه‌شناسی» و «محدودیت‌های مختل»، توانایی پیش‌بینی حسادت را دارند. نسبت‌های معنادار F بیانگر آن است که متغیرهای پیش‌بین از قدرت تبیین خوبی برخوردارند ($P<۰/۰۱$).

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، «موافق بودن»، «بریدگی و طرد»، «وظیفه‌شناسی» و «محدودیت‌های مختل»، با هم توانایی تبیین ۴۱ درصد از واریانس تغییرات حسادت را به‌طور معنادار دارند. براساس نتایج مندرج در جدول، «موافق بودن» به تنهایی توانایی تبیین ۲۸ درصد از واریانس حسادت را دارد. با اضافه شدن مؤلفه «بریدگی و طرد»، این میزان به ۳۸ درصد، با اضافه شدن مؤلفه «وظیفه‌شناسی» به ۴۰ درصد، و با اضافه شدن مؤلفه «محدودیت‌های مختل» به ۴۱ درصد می‌رسد. بنابراین، با توجه به این نتایج، به نظر می‌رسد که از میان مؤلفه‌های مذکور، مؤلفه «موافق بودن» سهم بیشتری در پیش‌بینی حسادت دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی ارتباط ویژگی‌های شخصیتی و روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه با صفت اخلاقی حسادت و پیش‌بینی حسادت به وسیله این دو متغیر بود. فرضیه‌های پژوهش مبنی بر وجود رابطه معنادار میان روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و ویژگی‌های شخصیتی با صفت اخلاقی «حسادت» و همچنین توان پیش‌بینی صفت «حسادت» به وسیله آنها، تأیید شد. هرچند مطالعه همسو یا ناهمسو مستقیم روان‌شناختی در این زمینه یافت نشد، اما این یافته‌ها همسو با برخی نصوص اسلامی است (ر.ک: تمیمی‌آمدی، ۱۳۶۶؛ ر.ک: ابن‌ابی‌الحدید، ۱۴۰۴، ج ۲؛ مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۷۰، ص ۲۵۶). در تبیین این یافته‌ها نسبت به رابطه روان‌بنه‌ها با حسادت، می‌توان یادآور شد که شایع‌ترین محتویات منفی روان‌بنه‌ها پیش‌فرض‌ها، خاطرات و واکنش‌های عاطفی تداعی‌کننده در موضوعات ارزش خود، ماهیت زندگی، دنیا، زندگی اجتماعی، یکپارچگی، امنیت خود و ارزش دیگران است (فری، ۲۰۰۷، ص ۷۵ و ۱۰۱). بازخوردهای حسود نشان می‌دهد که نشانگان این صفت اخلاقی-شخصیتی او حاصل آسیب‌دیدگی ذهنیت‌های عمیق او در موضوعات مذکور است. آموزه‌های اسلامی نیز زمینه اصلی حسادت را آسیب‌های شخصیتی می‌داند که فرد در گذشته گرفتار آن شده است؛ یعنی شکل‌گیری شناخت‌های غلط و مغشوش نسبت به خود، خداوند، دیگران و آینده در پذیرفتن حقیقت، خطا در ارزیابی تقدیر الهی، نپذیرفتن تقدیر الهی، باور نکردن برتری دیگران، خود برتری‌بینی، نادانی درباره ماهیت دنیا (شوری: ۱۴؛ ر.ک: کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲؛ دیلمی، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۱۳۰؛ اعراف: ۱۲؛ فتال نیشابوری، ۱۳۷۵، ص ۴۴۸) موجب می‌گردد چنین فردی به لحاظ ارزشی، خود را بی‌ارزش و نایمن بیابد. به نظر می‌آید چنین برداشتی از خود موجب می‌شود حسود احساس حسرت، حقارت، بی‌حوصلگی، اندوه، ترس، ناآرامی، تأسف، بی‌قراری و خشم را دائماً تجربه کند و برای حفظ خود، از این وضعیت دشوار روانی، با سازوکارهای شناختی، هیجانی و رفتاری درصدد جبران برآید و با بروز رفتارهای نوروتیک مانند غیبت و سرزنش، بخل، کوتاهی در ستودن نیکویی‌های دیگران، قدرناشناسی در قبال دیگران، اظهار دوستی، بغض درونی، چشم دوختن به نعمت دیگران، ضربه زدن به نزدیکان، تحقیر دیگران، و دورویی، به جبران نوروتیک ضعف، نقص و کمبودهای روحی خود پردازد و از میزان اندوه، حسرت و خشم خود بکاهد.

در تبیین یافته‌های مربوط به همبستگی مثبت میان روان‌آزردگی و حسادت، می‌توان گفت: افراد روان‌آزرده دارای ویژگی‌های اضطراب، خصومت، زودرنجی و غیرقابل‌پیش‌بینی بودن هستند (حقیقی و

سماواتیان، ۱۳۹۰). داشتن آمادگی برای احساسات منفی مانند ترس، غم، برانگیختگی، خشم، احساس گناه، و احساس کلافگی مبنای این شاخص را تشکیل می‌دهد. بازخوردهای حسود نیز نشان می‌دهد که او به لحاظ هیجانی دچار آسیب‌هایی در گذشته بوده است (نوری طبرسی، ۱۴۰۸، ج ۱۲، ص ۱۷؛ ر.ک: تمیمی‌آمدی، ۱۳۶۶؛ ر.ک: ابن‌ابی‌الحدید، ۱۴۰۴، ج ۲). از آن‌رو که هیجان مخرب در سازگاری فرد و محیط تأثیر دارد، افراد روان‌آزرده احتمال بیشتری دارد که دارای باورهای غیرمنطقی باشند، قدرت کمتری در کنترل تکانه‌ها داشته باشند و میزان سازش ضعیف‌تری با دیگران و شرایط استرس‌زا نشان دهند (فتحی آشتیانی، داستانی، ۱۳۸۹، ص ۴۳). حسود نیز باورهای اشتباهی در ارتباط با خداوند، خود، دیگران و ماهیت دنیا (ر.ک: کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲؛ اعراف: ۱۲؛ فتال نیشابوری، ۱۳۷۵، ص ۴۴۸؛ اعراف: ۶۳) دارد و همین موضوع می‌تواند زمینه کاهش کنترل هیجانات منفی مانند اندوه، حسرت و خشم در او باشد و زمینه ناسازگاری با دیگران را در او به‌وجود آورد که معمولاً آن را در قالب سرزنش، بخل، کوتاهی در ستودن، ضربه به نزدیکان، تحقیر، و دورویی با دیگران بروز می‌دهد. بنابراین، روان‌آزردگی و حسادت همراه با اضطراب، خشم، خصومت، باورهای غیرمنطقی و کاهش میزان سازش با دیگران است.

در تبیین رابطه معکوس حسادت با برون‌گرایی، تجربه‌پذیری، موافق بودن و وظیفه‌شناسی نیز باید گفت: بر خلاف افراد حسود، که انرژی روانی خود را متمرکز به درون و احساس نقص و نیاز و حقارت خود می‌کنند و بیشتر درصدد جبران هستند و هیجانات منفی را تجربه می‌کنند، برون‌گراها انرژی روانی خود را به بیرون و به سوی دنیای خارج متمرکز می‌سازند. افراد برون‌گرا با ویژگی‌های هیجان‌خواه، دارای عواطف مثبت و مطلوب، لذت‌طلب، و اجتماعی شناخته می‌شوند (حقیقی و سماواتیان، ۱۳۹۰). در رابطه با شاخص موافق بودن، باید گفت: این شاخص به سمت جنبه‌های مثبت اجتماعی و سلامت روانی بیشتر سوق دارد (فتحی آشتیانی و داستانی، ۱۳۸۹، ص ۴۴). ویژگی شخصیتی موافق بودن به سبب دربر گرفتن زیرمقیاس‌های نوع‌دوستی، اهمیت دادن به منافع دیگران، کنترل پرخاشگری، اعتماد و نرمش در برابر دیگران در تقابل آشکار با حسادت است. افراد موافق، افرادی هستند که به هم‌حسی، همکاری و حمایت‌کنندگی در روابط بین‌فردی علاقه دارند. این در حالی است که افراد حسود سرزنش‌کننده، بخیل، پرخاشگر، تحقیرکننده و دورو هستند و روابط اجتماعی ناسالمی دارند. همچنین افراد وظیفه‌شناس، برخلاف افراد حسود، عزت نفس بالایی دارند، به اصول اخلاقی پایبند و وظیفه‌شناس هستند. آنها برعکس افراد حسود، انسان‌هایی سالم و پرتلاش هستند و به جای چشم داشتن به نعمت‌های دیگران، اهداف مشخصی در زندگی دارند (همان، ص ۴۵).

منابع

- نهج البلاغه**، ۱۳۷۹، ترجمه محمد دشتی، قم، مشرقین.
- آهی، قاسم و همکاران، ۱۳۸۶، «اعتباریابی مقیاس طرح‌واره سازش نایافته (فرم کوتاه)»، *روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران*، سال سی و ششم، ش ۳، ص ۵-۲۰.
- ابن‌ابی‌الحدید، عبدالحمید بن هبه الله، ۱۴۰۴ق، **شرح نهج البلاغه**، محقق محمدابوالفضل ابراهیم، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی النجفی.
- ابن‌شعبه حرانی، حسن‌بن‌علی، ۱۴۰۴ق، **تحف العقول**، محقق علی‌اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین.
- ابن‌منظور، محمدبن‌مکرم، ۱۴۱۴ق، **لسان‌العرب**، بیروت، دارصادر.
- ارسطو، ۱۳۸۷، **اخلاق نیکوماخوس**، ترجمه محمدحسن لطفی، تهران، طرح‌نو.
- انجمن روان‌پزشکی آمریکا، ۱۹۹۴، **متن تجدیدنظر شده راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی**، ترجمه محمدرضا نیکخو و هامایاک آوادیس‌یانس، تهران، سخن.
- بحرانی، سیدهاشم، ۱۴۱۶ق، **البرهان فی تفسیر القرآن**، تحقیق قسم الدراسات الاسلامیه مؤسسه البعثه، تهران، بنیاد بعثت.
- بشیری، ابوالقاسم، ۱۳۷۸، **ارزیابی و مقایسه سطح پرخاشگری و ارتباط آن با مؤلفه‌های شخصیت دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ع.
- پروین، لارنس و جان اولیور بی، ۲۰۰۱، **شخصیت نظریه و پژوهش**، ترجمه محمدجعفر جوادی و پروین کدیور، تهران، آبیژ.
- تجلیل، جلیل و زهرا ایرانمنش، ۱۳۹۰، «آموزه‌های اخلاقی در متون روایی و غیر روایی»، **پژوهش‌نامه ادبیات تعلیمی**، سال سوم، ش ۱۱، ص ۱-۲۸.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد، ۱۳۶۶، **غررالحکم و دررالکلم**، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- جرجانی، علی‌بن‌محمد، ۱۹۸۷، **التعريفات**، بیروت، عبدالرحمان عمیره.
- جوهری، اسماعیل‌بن‌حماد، ۱۹۸۵، **الصحاح؛ تاج اللغة و صحاح العربیه**، جلد ۲، بیروت، امیری.
- حداد عادل، غلامعلی، ۱۳۸۸، **دانشنامه جهان اسلام**، تهران، بنیاد دایرةالمعارف اسلامی.
- حقیقی، عالیه و حسین سماواتیان، ۱۳۹۰، «رابطه ویژگی‌های شخصیتی همکاران و زبردستان با نحوه ارزیابی آنان از عملکرد سرپرستان و مدیران»، **دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی**، سال دوازدهم، ش ۶، ص ۸۲-۹۰.
- دهخدا، علی‌اکبر، ۱۳۷۷، **لغت‌نامه**، تهران، دانشگاه تهران.
- دیداتو، سالواتوره، ۲۰۰۳، **کتاب جامع آزمون‌های شخصیت «شما کی هستید؟»**، ترجمه مهدی قراچه‌داغی، تهران، پیکان.
- دیلمی، حسن‌بن‌احمد، ۱۴۱۲ق، **ارشاد القلوب إلى الصواب**، قم، الشریف‌الرضی.
- راغب اصفهانی، حسین‌بن‌محمد، ۱۳۴۰، **آفرینش و خوشبختی دو جهان**، تبریز، کتاب‌فروشی ابن‌سینا.
- _____، ۱۳۷۵، **ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن**، تهران، مرتضوی.
- رضایی، مهدی و همکاران، ۱۳۹۲، «توان طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه و ابعاد شخصیت در پیش‌بینی افسردگی»، **اندیشه و رفتار**، دوره هشتم، ش ۲۹، ص ۷۷-۸۷.

- ریزو، لارنس‌پی و همکاران، ۲۰۰۷، **طرح‌واره‌های شناختی و باورهای بنیادین در مشکلات روان‌شناختی**، ترجمه رضا مولودی و سیما احمدی، تهران، ارجمند و نسل فردا.
- شایقیان، زینب و همکاران، ۱۳۹۰، «بررسی طرح‌واره‌ها و پیوند والدینی در دختران نوجوان با وزن طبیعی، چاق و یا دارای علائم بی‌اشتهایی عصبی»، **پژوهنده**، سال اول، ش ۱، ص ۳۰-۳۸.
- شهامت، فاطمه، ۱۳۸۹، «پیش‌بینی نشانه‌های سلامت عمومی (جسمانی‌سازی، اضطراب و افسردگی) بر اساس طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه»، **روان‌شناسی (دانشگاه تبریز)**، سال پنجم، ش ۲۰، ص ۱۰۳-۱۲۴.
- شهید ثانی، زین‌الدین بن علی، ۱۳۹۰ق، **کشف‌الریبه**، بی‌جا، دارالمرتضوی للنشر.
- عده‌ای از نویسندگان، ۱۴۱۸ق، **موسوعه نضره النعیم فی أخلاق الرسول الکریم**، جده، دارالوسيله.
- عمید، حسن، ۱۳۹۱، **فرهنگ فارسی عمید**، تهران، امیرکبیر.
- فتال نیشابوری، محمدابن‌احمد، ۱۳۷۵ق، **روضه الواعظین و بصیره المتعظین**، قم، رضی.
- فتحی‌آشتیانی، علی و محبوبه داستانی، ۱۳۸۹، **آزمون‌های روان‌شناختی ارزشیابی شخصیت و سلامت روان**، تهران، بعثت.
- فری، مایکل، ۲۰۰۷، **شناخت درمانگری گروهی**، ترجمه مسعود جان‌بزرگی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- فیروزآبادی، محمدبن‌یعقوب، ۲۰۰۵، **القاموس المحيط**، بیروت، مکتبه لبنان.
- فیض‌کاشانی، ملامحسن، ۱۳۷۹، **راه روشن: ترجمه المحجبه البيضاء فی تهذیب الأحياء**، ترجمه محمدصادق عارف، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
- فیومی، احمدبن‌محمد، ۱۹۸۷، **المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر**، لبنان، مکتبه لبنان.
- قمی، علی، ۱۴۱۶ق، **سفینه البحار و مدینه الحکم والآثار**، تهران، اسوه.
- کلینی، محمدبن‌یعقوب، ۱۳۶۵، **کافی**، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- کراجکی، محمدبن‌علی، ۱۴۱۰ق، **کنزالفوائد، محقق عبدالله نعمه**، قم، دارالذخائر.
- گروسی-فرشی-میرتی-۱۳۸۰، **رویکردی نوین در ارزیابی شخصیت (کاربرد تحلیل عاملی در مطالعات شخصیت)**، تبریز، جامعه پژوه.
- مارودی، علی‌بن‌محمد، ۱۴۰۷ق، **ادب الدنیا و الدین**، قاهره، مصطفی سقا.
- مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۴ق، **بحار الانوار**، بیروت، الوفاء.
- معین، محمد، ۱۳۸۸، **فرهنگ فارسی**، تهران، امیرکبیر.
- مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۸، **اخلاق در قرآن**، قم، مدرسه امام علی‌بن‌ابیطالب ع.
- مناوی، محمد عبدالرؤوف، ۱۴۲۳ق، **التوقیف علی مهمات التعاریف**، تحقیق محمد رضوان الدایه، بیروت، دارالفکر المعاصر.
- نراقی، احمد، ۱۳۸۶، **معراج‌السعاده**، قم، زهیر.
- نوری طبرسی، میرزا حسین، ۱۴۰۸ق، **مستدرک‌الوسائل و مستنبط المسائل**، قم، مؤسسه آل‌البیت ع.
- ولی‌زاده، ابوالقاسم و مسعود آذربایجانی، ۱۳۸۹، «آزمون اولیه سنجش حسادت با تکیه بر منابع اسلامی»، **روان‌شناسی و دین**، سال سوم، ش ۲، ص ۴۵-۶۰.

- Mathes, E.W., & Severa, N, 1981, Jealousy, romantic love, and liking: Theoretical considerations and preliminary scale development, *Psychological Reports*, v. 49, p. 23-31.
- Pfeiffer, S.M., & Wong, P.T.P, 1989, Multidimensional jealousy, *Journal of Social and Personal Relationships*, v. 6, p. 181-196.
- Ponce, A.N, et al, 2004, Experience of maltreatment as a child and acceptance of violence in adult intimate relationships: mediating effects of distortions in cognitive schemas, *Journal of Violence and Victims*, v. 19, p. 97-108.
- Rijkeboer, M.M., & Van Den Bergh, H, 2006, Multiple Group Confirmatory Factor Analysis of the Young Schema-Questionnaire in a Dutch Clinical Versus Non-clinical Population, *Journal of Cognitive Therapy and Research*, v. 30(3), p. 263-278.
- Rosmarin, D.M, et al, 1979, *The survey of interpersonal reactions: An inventory for the measurement of jealousy*, Unpublished manuscript, University of Georgia.
- Schmidt, N.B, et al, 1995, The Schema Questionnaire: Investigation of Psychometric Properties and the Hierarchical Structure of a Measure of Maladaptive Schemas, *Journal of Cognitive Research and Therapy*, v. 19, p. 295-321.
- Seligman, M.E. P, 2002, *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*, New York: Free Press/ Simon and Schuster.
- Seligman, M.E.P, et al, 2007, Group prevention of depression and anxiety symptoms, *Journal of Behavior Research and Therapy*, v. 45(6), p. 1111-1126.
- Smith, R.H, et al, 1999, Dispositional envy, *Personality and Social Psychology Bulletin*, v. 25(8), p. 1007-1020.
- Smith, R.H, & Kim, S.H, 2007, Comprehending envy, *Psychological Bulletin*, v. 133, p. 46-64.
- Tangney, J.T, 2002, *Humility. Ads in Snyder, C.R. and Lopez, S.J.* (2002). The handbook of positive psychology. New York: Oxford University Press. p. 411-419.
- Tesser, A, 1991, *Emotion in social comparison and reflection processes*. In J.M. Suls and T.A. Wills (Eds.), Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 115-145). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- White, G.L, 1981, A model of romantic jealousy, *Motivation and Emotion*, v. 5(4), p. 295-310.
- Zlatan Krizan, Z, & Johar, O, 2012, Envy Divides the Two Faces of Narcissism, *Journal of Personality*, v. 80 (5), p. 1415-1451.

- ولی‌زاده، ابوالقاسم و همکاران، بی‌تا، «بررسی ساختار عاملی و ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس اسلامی حسادت؛ فرم تجدیدنظرشده (ISE-R)»، *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، مقاله پذیرفته‌شده.
- ولی‌زاده، ابوالقاسم، ۱۳۸۹، *تحلیل روان‌شناختی حسادت و ساخت آزمون اولیه آن از منظر اسلام*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ع.
- یانگ، جفری و همکاران، ۲۰۰۳، *طرح‌واره‌درمانی: راهنمای کاربردی برای متخصصین بالینی*، ترجمه حسن حمیدپور و زهرا اندوز، تهران، ارجمند.
- یوسف‌نژاد شیروانی، مانده و مهرانگیز پیوسته‌گر، ۱۳۹۰، «رابطه رضایت از زندگی و طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در دانشجویان»، *دانش‌جویان، دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، سال دوازدهم، ش ۲، ص ۵۵-۶۵.
- یوسفی، رحیم و همکاران، ۱۳۸۹، «اثربخشی مداخله آموزشی مبتنی بر مدل طرح‌واره‌ها در ارتقا رضایت زناشویی»، *روان‌شناسی بالینی*، سال دوم، ش ۷، ص ۲۵-۳۷.
- پایگاه دایرة‌المعاف استنفورد (Plato.stanford.edu) (۲۰۰۹)
- Amato, P, & Booth, A, 2001, The legacy of parents' marital discord: Consequences for children's marital quality, *Journal of Personality and Social Psychology*, v. 81, p. 627-638.
- Aristotle, 1941, *The Basic Works of Aristotle, R. McKeon (ed)*, New York, Random House.
- Baranoff, J, et al, 2006, Factor Structure and Internal Consistency of the Young Schema Questionnaire (Short Form) in Korean and Australian Samples, *Journal of Affective Disorders*, v. 93, p. 133-140.
- Bringle, R.G, et al, 1979, Measuring the intensity of jealous reactions, *Catalog of Selected Documents in Psychology*, v. 9, p. 23-24.
- Clanton, G, & Kosins, D.J, 1991, *Developmental correlates of jealousy, In P. Salovey (Ed.)*, The psychology of jealousy and envy (pp. 132-147). New York: The Guilford Press.
- Costa, P. T, & McCrae, R. R, 1985, *The NEO Personality Inventory manual*, Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Costa, P. T, Jr, & McCrae, R. R, 1984, *Personality as a lifelong determinant of well-being*. In C. Z. Malatesta & C. E. Izard (Eds.), Emotion in adult development (pp. 141-157). Beverly Hills, CA: Sage.
- Crawford, E, & Wright, M.O, 2007, The impact of childhood psychological maltreatment on interpersonal schemas and subsequent experiences of relationship aggression, *Journal of Emotional Abuse*, v. 7, p. 93-116.
- Davis, J. L, et al, 2001, Intimacy dysfunction and trauma symptomatology: Long-term correlates of different types of child abuse, *Journal of Traumatic Stress*, v. 14(1), p. 63-79.
- Hupka, R.B, & Bachelor, B, 1979, *Validation of a scale to measure romantic jealousy, Paper presented at the meeting of the Western Psychological Association*. San Diego.
- Kant, I, 1994, "The Metaphysics of Morals," in The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant: Practical Philosophy, Gregor, M. (ed. and trans.), New York: Cambridge University Press.
- Lumley, M.N, & Harkness, K, 2007, Specificity in the Relations among Childhood Adversity, Early Maladaptive Schema and Symptom Profile in Adolescent Depression, *Journal of Cognitive Therapy Research*, v. 31, p. 639-657.